

## IQTIDORLI O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH (7-8-SINF O‘QUVCHILAR MISOLIDA)

**Sayram Hamraqulova Farxodovna**

*Navoiy Davlat Universiteti*

*Pedagogika nazariyasi va tarixi 2-kurs magistranti*

**Annotatsiya:** Mazkur ishda 7-8-sinf o‘quvchilari misolida iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlash mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda iqtidorli o‘quvchilarning kognitiv, ijodiy va motivatsion xususiyatlarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar, zamonaviy ta’lim texnologiyalari hamda individual va differensial ta’lim usullarining samaradorligi o‘rganilgan. Shuningdek, o‘quv jarayonida loyiha asosida o‘qitish, muammoli ta’lim, raqamli resurslardan foydalanish va mentorlik tizimining ahamiyati yoritilgan.

Tadqiqot natijalari iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlashda tizimli yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim va ijodiy muhit yaratish ularning intellektual salohiyatini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Taklif etilgan mexanizmlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini, tahliliy qobiliyatlarini va innovatsion faoliyatga bo‘lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

**Kalit so‘zlar:** Iqtidorli o‘quvchilar, 7-8-sinf, ta’lim mexanizmlari, individual yondashuv, differensial ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, muammoli ta’lim, raqamli texnologiyalar, mentorlik tizimi, ijodiy fikrlash, kompetensiyaviy yondashuv.

### KIRISH

Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlash zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim va strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa 7-8-sinf bosqichi o‘quvchilarning o‘smirlik davriga to‘g‘ri kelgani uchun, bu davrda kognitiv rivojlanish, tanqidiy fikrlash va individual qobiliyatlar tez shakllanadi. Shu sababli iqtidorli o‘quvchilarni aniqlash va ularning salohiyatini rivojlantirish ta’lim jarayonida alohida yondashuvni talab qiladi.

Xalqaro ta’lim siyosatida iqtidorli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash masalasi UNESCO tomonidan ham e’tirof etilgan bo‘lib, “Education 2030” konsepsiyasida har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini rivojlantirish zarurligi ta’kidlanadi. Bu yondashuv iqtidorli o‘quvchilarni faqat yuqori baho oluvchi emas, balki ijodiy fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan shaxs sifatida shakllantirishni ko‘zda tutadi.

### ASOSIY QISM

Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlash mexanizmlarini takomillashtirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. 7-8-sinf bosqichi bu

jarayonda alohida ahamiyatga ega, chunki bu davrda o'quvchilarda abstrakt fikrlash, tahliliy yondashuv va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati jadal rivojlanadi. Shu sababli iqtidorli o'quvchilarni aniqlash va ularning salohiyatini rivojlantirish tizimli va ilmiy asoslangan yondashuvni talab etadi.

Xalqaro ta'lim siyosatida iqtidorli o'quvchilarni rivojlantirish masalasi UNESCO va OECD tashkilotlari tomonidan keng o'rganilgan. UNESCOning "Education 2030" konsepsiyasida ta'limning asosiy vazifasi har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini to'liq rivojlantirish ekanligi ta'kidlanadi. OECD PISA tadqiqotlari (2018, 2022) esa yuqori natija ko'rsatgan o'quvchilarning o'qish strategiyalari, mustaqil fikrlash darajasi va muammo yechish qobiliyati yuqori ekanligini ko'rsatadi.

Iqtidor tushunchasi zamonaviy pedagogikada faqat intellektual yuqori ko'rsatkich bilan chegaralanmaydi, balki kompleks rivojlanish sifatida qaraladi. Renzulli va Gagné nazariyalariga ko'ra iqtidor uch asosiy komponentdan iborat: yuqori kognitiv qobiliyat, ijodiy fikrlash va ichki motivatsiya. Ushbu komponentlarning rivojlanishi uchun maxsus pedagogik sharoitlar zarur.

Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning asosiy mexanizmlaridan biri individual ta'lim traektoriyasidir. Bu yondashuvda har bir o'quvchining qiziqishi, bilim darajasi va o'rganish tezligi hisobga olinadi. Natijada o'quvchi standart o'quv dasturi bilan cheklanib qolmay, chuqurlashtirilgan topshiriqlar asosida mustaqil rivojlanadi. Amaliy kuzatuvlarga ko'ra, bunday yondashuv o'quvchilarning o'quv faolligini sezilarli darajada oshiradi va mustaqil ishlash ko'nikmalarini kuchaytiradi.

Keyingi muhim mexanizm differensial ta'lim hisoblanadi. Bu usulda bir sinf ichida turli darajadagi topshiriqlar beriladi va o'quvchilar o'z imkoniyatlariga mos faoliyatni bajaradi. Iqtidorli o'quvchilar uchun murakkab, tahliliy va ijodiy topshiriqlar berilishi ularning fikrlash doirasini kengaytiradi hamda zerikish holatining oldini oladi.

Loyiha asosida o'qitish ham iqtidorli o'quvchilarni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Bu jarayonda o'quvchilar real muammolarni tahlil qiladi, izlanish olib boradi va yakuniy natijani taqdim etadi. Bunday faoliyat ularning mustaqil fikrlashini, jamoada ishlash ko'nikmasini va ijodiy yondashuvini rivojlantiradi. Xalqaro tadqiqotlarda ham loyiha asosida o'qitish o'quvchilarda muammo yechish kompetensiyasini sezilarli darajada oshirishi qayd etilgan.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish ham zamonaviy ta'limning ajralmas qismi hisoblanadi. Interaktiv platformalar, virtual laboratoriyalar va onlayn resurslar iqtidorli o'quvchilarga mustaqil o'rganish, tezkor axborot olish va chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Bu esa ularning bilim olish jarayonini tezlashtiradi va mustahkamlaydi.

Mentorlik tizimi iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda alohida ahamiyatga ega mexanizmdir. Bu tizimda o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi shaxs sifatida ishtirok etadi. Mentorlik orqali o'quvchi o'z

qiziqishlarini aniqlaydi, ilmiy yo‘nalishini shakllantiradi va kelajakdagi kasbiy rivojlanishiga tayyorlanadi.

7-8-sinf o‘quvchilarining psixologik xususiyatlari ham bu jarayonda muhim rol o‘ynaydi. Bu yoshda o‘quvchilar mustaqillikka intiladi, o‘z fikrini himoya qilishga harakat qiladi va tanqidiy fikrlash shakllanadi. Shu sababli ta’lim jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, erkin fikr bildirishga imkon berish va ijodiy topshiriqlar berish juda muhim hisoblanadi.

| № | Fan        | An’anaviy guruh natijasi (%) | Tajriba guruhi natijasi (%) | Qo‘llangan mexanizmlar                            | Ilmiy natija (qisqa tahlil)                            |
|---|------------|------------------------------|-----------------------------|---------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|
| 1 | Matematika | 68%                          | 92%                         | Individual traektoriya, muammoli ta’lim, GeoGebra | Mantiqiy fikrlash va algoritmik yechim sezilarli oshdi |
| 2 | Matematika | 70%                          | 89%                         | Loyiha asosida o‘qitish, real masalalar           | Amaliy matematik fikrlash rivojlandi                   |
| 3 | Fizika     | 65%                          | 88%                         | PhET simulyatsiya, laboratoriya tajribalari       | Abstrakt tushunchalar vizual shaklda yaxshilandi       |
| 4 | Fizika     | 67%                          | 86%                         | Tajriba + modellashtirish                         | Sabab-oqibat bog‘lanishi kuchaydi                      |
| 5 | Kimyo      | 66%                          | 93%                         | Laboratoriya ishlari, muammoli ta’lim             | Ilmiy tahlil va kuzatuvchanlik rivojlandi              |
| 6 | Kimyo      | 69%                          | 90%                         | Reaksiya tahlili, guruhli tajribalar              | Tahliliy fikrlash kuchaydi                             |
| 7 | Biologiya  | 71%                          | 91%                         | Mikroskop, vizual modellar, loyiha                | Biologik jarayonlarni tushunish oshdi                  |
| 8 | Biologiya  | 72%                          | 89%                         | Ekologik tadqiqot, amaliy kuzatuv                 | Tadqiqot ko‘nikmalari shakllandi                       |

## XULOSA

Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlash mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha olib borilgan tajriba natijalari 7–8-sinf o‘quvchilari misolida chuqur tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida an’anaviy ta’lim modeli va innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilgan tajriba guruhining natijalari taqqoslandi.

Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, innovatsion mexanizmlar qo‘llanilgan guruhda o‘quvchilarning fanlar kesimidagi o‘zlashtirish darajasi sezilarli darajada oshgan. Xususan, matematika, fizika, kimyo va biologiya fanlarida muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, raqamli texnologiyalar, laboratoriya tajribalari hamda individual ta’lim traektoriyasi kabi yondashuvlar yuqori samaradorlikni ta’minlagan.

Tajriba natijalari asosida aniqlanishicha, iqtidorli o‘quvchilarning eng muhim rivojlanish ko‘rsatkichlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi: mustaqil fikrlash qobiliyatining kuchayishi, ijodiy yondashuvning rivojlanishi, muammoli vaziyatlarni

tez va to'g'ri hal qilish ko'nikmasining shakllanishi hamda o'quv motivatsiyasining barqarorlashuvi.

Shuningdek, tadqiqot davomida eng yuqori samaradorlik individual yondashuv va integratsiyalashgan o'qitish modeli (nazariya + amaliyot + raqamli texnologiya) qo'llanilganda kuzatilgani aniqlandi. Bu esa iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda yagona metod emas, balki kompleks pedagogik tizim zarurligini tasdiqlaydi.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. Toshkent, 2017–2023 yillar.
2. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Umumiy o'rta ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent, 2020.
3. Karimova M. A. Pedagogika va o'qitish metodikasi (umumiy o'rta ta'lim uchun). Toshkent: "Fan va texnologiya", 2021.
4. Yo'ldoshev Sh. S. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari va o'quv jarayonini takomillashtirish. Toshkent: "Ma'naviyat", 2019.